

Mari Jose Olaziregi (ed.), *Basque Literary History*, Reno, Center for Basque Studies-University of Nevada, 2012, 370 pp., ISBN: 978-1935709190

Basque Literary History és el primer llibre acadèmic escrit en llengua anglesa que presenta una reflexió actualitzada de l'esdevenir de la literatura basca a través dels segles; a més, ho fa des d'uns paràmetres metodològics rigorosos, propers a la teoria dels polisistemes. Com subratlla al pròleg l'editora del llibre, la professora de la Universitat del País Basc Mari Jose Olaziregi, es tracta d'un treball col·lectiu (p. 7) que reuneix monografies de tretze acadèmics de la xarxa universitària basca sobre la lectura i ofereix una lúcida reflexió sobre l'evolució de la literatura escrita en eusquera i del context sociohistòric que l'ha condicionada. De fet, tots els investigadors que hi col·laboren fan servir una mateixa metodologia: l'anàlisi comparatista dels textos i l'estudi del context en el qual han estat publicats o creats.

El llibre ha estat publicat per The William Douglass Center for Basque Studies, de la Universitat de Nevada a Reno (www.basque.unr.edu); concretament, a la col·lecció «Occasional Papers». La responsable de la traducció ha estat Amaia Gabantxo. Cal subratllar que el centre d'estudis citat és l'únic situat fora d'Euskal Herria i que els seus inicis, ja fa més de 50 anys, estan marcats per la necessitat de crear una biblioteca i un programa d'estudis bascos durant la postguerra de la Guerra Civil espanyola. Justament, van ser personalitats com l'antropòleg William Douglass o el bibliotecari Jon Bilbao els responsables de dissenyar-ne les bases del programa.

Els autors de *Basque Literary History* són professors i investigadors bascos de reconeguda trajectòria acadèmica que signen els capítols ordenats cronològicament, fins a l'actualitat, i per gèneres. El volum inclou dues introduccions, un titulada «Preface», signada per l'editora del volum, i l'altra «Introduction», a càrrec de Jesús María Lasagabaster.

En la primera, Olaziregi desgrana les raons i els objectius que persegueix la publicació i n'explica l'estructura; a continuació, fa unes breus consideracions sobre el basc i el procés d'autonomització de la literatura basca. Incideix en el marc teòric i metodològic de la teoria dels polisistemes d'Even Zohar que inspira l'orientació dels capítols de llibres; és a dir, es parteix d'una concepció funcional de la literatura. A més, la teoria dels polisistemes permet incloure en aquesta història literària gèneres o àmbits com el de la literatura oral, la literatura infantil i juvenil o la literatura traduïda a l'eusquera que, generalment, són relegats en les historiografies literàries nacionals.

Olaziregi explica, a més, que encara que els bascos creen la seva literatura en diverses llengües (eusquera, castellà, francès), ha decidit centrar-se només en la literatura escrita en llengua basca, no només per un essencialisme estratègic (Gayatri

C. Spivak), sinó perquè és la més desconeguda per al públic anglosaxó (p. 10). A més, encara sense negar l'atractiu teòric que pot oferir una historiografia «postnacional» que inclou l'anàlisi comparada de les diverses literatures dels bascos, aquesta planteja en l'actualitat problemes metodològics seriosos a l'hora d'abordar-la (p. 10).

La introducció de Jesús María Lasagabaster, catedràtic de la Universitat de Deusto i degà de la crítica acadèmica basca, contextualitza l'aportació del volum en l'àmbit de la historiografia literària. Lasagabaster explica les raons del títol de l'obra, «literary history» enfront de «history of literature» (p. 13), argumentant que la publicació ha tractat d'evitar la presentació de la història de la literatura basca com una mera successió de textos i autors sense cap nexa entre ells. Al contrari, el volum encerta en esbossar la vida literària basca a través dels segles i en marcar i analitzar els textos que l'han protagonitzada (p. 15). És per això, que podríem afirmar que *Basque Literary History* ofereix una reflexió sobre els components socials de la institució literària i de la lectura de les obres fonamentals basques. Ens sembla, sens dubte, una obra d'obligada lectura per a qui vulga conèixer les fites que han marcat la literatura en llengua basca.

Després dels esmentats prefaci i introducció, el volum s'estructura en tres parts ben delimitades. La primera dona compte de la literatura oral en llengua basca; segueix l'apartat dedicat a la literatura clàssica (segles XVI a XIX), per acabar amb un tercer apartat, el més extens, dedicat a la literatura actual (segles XX i XXI). En aquest sentit, tot i que la seva presentació en capítols independents ordenats cronològicament fins al segle XX, i per gèneres, en aquest últim, podria semblar que minva la visió global que la seva lectura ofereix, però no és així, en absolut.

De fet, el lector acadèmic pot beneficiar-se de la lectura parcial de cada època i gènere; una lectura que permet, a més, aprofundir amb més deteniment en gèneres com l'assaig, o àmbits com la literatura oral, la literatura infantil i juvenil o la literatura traduïda a l'usquera, gèneres que, tal com hem esmentat anteriorment, solen tenir una presència marginal en les historiografies en ús. El volum permet, per això, argumentar i valorar la inqüestionable contribució que la literatura traduïda al basc, per exemple, ha realitzat a la literatura creada en llengua basca, no només per la seva contribució estilística, sinó per la capacitat d'incorporar poètiques i temàtiques noves en les diferents etapes. De manera similar, adquireix un lloc rellevant la literatura infantil i juvenil des del 1980, una visibilitat als gèneres de la literatura oral, com el bertsolarisme, autèntic fenomen de masses en l'actualitat, gènere que ha sabut renovar-se i adaptar-se als temps, fins i tot, en la investigació acadèmica.

Així doncs, es tracta d'una obra col·lectiva que està avalada per la llista d'acadèmics i investigacions fruit de la institucionalització dels estudis universitaris d'història i crítica literària basca a partir de mitjans dels anys 1970. La nòmina d'autors inclou,

en ordre d'aparició, Igone Etxebarria (Institut Labayru) i José Ramón García (EHU/UPV), a la primera part del llibre, dedicada íntegrament a l'estudi de la literatura oral. Etxebarria, al capítol 1, ofereix una visió general de l'estat de la qüestió dels diversos gèneres de la literatura oral, narratius, poètics o dramàtics. D'altra banda, García presenta una interessant reflexió de l'evolució del bertsolarisme, l'art d'improvisar versos rimats, al capítol 2.

La segona part del llibre està dedicada a la literatura clàssica en llengua basca (escrita entre els segles XVI al XIX) i l'estudi està avalat per personalitats d'Iparralde (País Basc francès), tots ells acadèmics de número de la Reial Acadèmia de la Llengua Basca-Euskaltzaindia que, al seu torn, són, o han estat, catedràtics d'universitats prestigioses com la Université Bordeaux-Montaigne (com el mort Jean Haritschelhar o Aurélie Arcocha-Scarcia), o directores de centres de recerca pertanyents a la CNRS com IKER (UMR 5472), com Bernard Oyharçabal. Destacaríem, sens dubte, les novetats que aporten els professors Arcocha i Oyharçabal (reconegudes autoritats en la matèria) a l'estudi de la primera obra publicada en llengua basca, el *Linguae Vasconum Primitiae* (1545), de Bernard Etxepare, gràcies a l'aplicació de la metodologia de Gérard Genette en *Seuils* (2002), on l'anàlisi de la paratextualitat de l'obra d'Etxepare mostra tot un seguit d'elements (influències, característiques literàries...) absolutament nous i qüestiona la centralitat de llibres canonitzats com el *Guero* (1643) d'Axular.

El capítol dedicat als segles XVIII i XIX ve signat per Jean Haritschelhar, personalitat referencial en la cultura basca no només pels 44 anys que va estar en càrrecs de direcció en Euskaltzaindia, sinó pel seu compromís investigador (U. Bordeaux-Montaigne) o social (va col·laborar amb multitud de revistes i va exercir càrrecs polítics). El títol del capítol, «XVIIIth and XIXth Centuries: Bridge across Borders», exemplifica a la perfecció, per una banda, la tasca de l'autor i, per l'altra, el protagonisme que adquireix la literatura basca peninsular a partir del segle XVIII i els nexes i relacions que, des de llavors, van ser cada vegada més forts entre els autors d'una banda i l'altra de la frontera. Cal destacar l'anàlisi que Haritschelhar realitza del poeta-improvisador Pierre Topet Etxahun, autor a qui va estudiar en profunditat en la seva tesi doctoral, així com les reflexions que realitza sobre la importància dels jocs florals a partir de la segona meitat del segle XIX.

El tercer apartat del llibre és el més extens i correspon als estudis de la literatura del segle XX i XXI. L'extensió queda justificada per l'important procés d'autonomització que la literatura basca va patir en el passat, ja que, com afirma Lasagabaster en la introducció, escriure en basc era, fins al passat segle, demostrar la versatilitat i capacitat de la llengua per a crear mons artístics (p. 14), una capacitat que les literatures circumdants a la basca se'ls suposava. No és el cas dels escriptors contemporanis, els

quals comuniquen a través de les seves obres dubtes i preocupacions compartides amb qualsevol escriptor d'altres cultures i llengües.

El protagonisme que el gènere narratiu té en l'actual sistema literari i l'eclecticisme de formes que l'habita ve encertadament presentat en el capítol escrit per Olaziregi (EHU/UPV). Els també professors de la Universitat del País Basc són responsables d'analitzar la producció actuals dels diferents gèneres: Lourdes Otaegi, sobre poesia; Xabier Altzibar, assaig; Xabier Etxaniz, literatura infantil i juvenil i José Manuel López Gaseni és el responsable de la literatura traduïda. L'evolució del teatre basc és abordada per Patricio Urkizu (UNED) i, completa el volum, el darrer capítol d'Estibalitz Ezkerra (University of Illinois at Urbana Champaign) on, a manera d'epíleg, presenta alguns dels autors més ressenyables de les altres literatures dels bascos, és a dir, de les literatures escrites en castellà, francès o anglès.

Cal ressenyar com totes les contribucions que integren l'apartat dedicat als segles xx i xxi posen de manifest la importància que alguns esdeveniments sociohistòrics van tenir en la vida política i cultural d'Euskal Herria al segle passat. Especial rellevància tenen l'aprovació dels decrets de bilingüisme a la CAB el 1982 i a la Comunitat Foral de Navarra el 1986; l'oficialitat del basc per primera vegada en la història o la promulgació de lleis per al seu ensenyament i promoció lingüística. Totes aquestes accions van incidir de forma manifesta no només en l'increment de la creació literària basca, sinó també en la seva visibilitat i versatilitat.

En aquest sentit, per exemple, s'hi analitza l'adequació que la literatura infantil i juvenil va tenir per respondre a la demanda dels nous lectors bascos o els beneficis que la creació de noves col·leccions de literatura universal traduïda al basc van aportar al desenvolupament de la llengua literària. També s'hi destaca la irrupció de l'anomenada Generació de l'Autonomia a la fi dels anys setanta, una generació liderada per autors com Bernardo Atxaga o Joseba Sarrionandia, integrants de la Banda Pott. La superació de l'experimentalisme que va presidir gèneres com el poètic o el narratiu en aquests anys, la irrupció d'un eclecticisme en poètiques i formes a partir dels anys 80 o la importància que la representació dels conflictes que han assolat Euskal Herria, en especial la Guerra Civil espanyola o el terrorisme d'ETA, ha adquirit en les últimes dècades són algunes de les conclusions que la lectura dels diversos capítols que conformen l'època contemporània va desgranant.

Destacaríem, sens dubte, els apartats que Mari Jose Olaziregi inclou al capítol sobre narrativa basca actual on analitza la importància que la memòria històrica ha adquirit a partir dels anys 1990. L'abundància de llocs de memòria com Gernika, l'increment de novel·les que se centren en el punt de vista del victimari o de

narratives que narren l'origen de la radicalització de la política basca en la dura repressió de postguerra són alguns dels elements que n'estructuren la investigació.

En definitiva, una investigació col·lectiva força interessant que aproxima l'estudiós a la literatura basca i el seu esdevenir històric, des de l'anàlisi discursiva, comparativa i històrica més actual.

GEMMA LLUCH
Universitat de València. ERI-Lectura
gemma.lluch@uv.es